

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Стефан Дечев

за дисертационния труд на Сергей Стоянов Вучков на тема:

„Политическо представителство и гражданско участие на мюсюлманското население от Западните Родопи (Гоцеделчевско) в периода 1944–1959 г.“, представен за защита в катедра „История“ на ЮЗУ,

Научен ръководител доц. д-р Кристина Попова

Противно на заглавието на дисертацията и поставените цели и задачи това е преди всичко труд, посветен на държавната политика спрямо мюсюлманите в посочения регион на България. Не е учудващо, че из целия текст терминът „държавна политика“, подобно и на досегашните изследвания, остава напълно ключов. Някои от тематичните кръгове са разгледани като проблеми сами за себе си, без видимо каквато и да било връзка със заявените „политическо представителство“ и „гражданско участие“.

Неясна изглежда и поставената цел на дисертацията. Заявеното желание да се проследят „отделни моменти от политиката на комунистическата власт в България по отношение на мюсюлманското население“ вече е направено от други автори (Евг. Иванова, М. Груев и др.). Що се отнася пък до опита те да бъдат „проследени главно (С.Д.) през перспективата на местното население“, на практика точно тази перспектива отсъства от дисертацията на Сергей Вучков. Една от причините за това е съществуващата в началото методологическа неяснота как точно ще се стига до споменатата „перспектива на местното население“. Тази обърканост съпровожда цялото изследване и докторантът е бил оставен да се люшка между набиващата се в очите му „държавна политика“, от една страна, и заявените в началото „политическо представителство“, „гражданско участие“ и „перспектива на местното население“, от друга. Тук е мястото може би да кажа, че изложената методология (с. 25) създава впечатление за вкарване на наукообразен стил, като много от споменатите методи изглежда не са много ясни и на докторанта. Освен неяснота, при поставянето на целите е налице и подчертана хаотичност. Струва ми се, че тук по-скоро виждаме желание да се придаде необходимия „вид“ на работата, а не реално да се поставят цели и градят някакви работни хипотези преди самото изследване. Причина за това намирам в твърде ранното в хода на докторантурата насочване към теренна и архивна работа, преди изясняване на основни за дисертацията понятия и извеждането на конкретни проблеми, които да бъдат проверени в хода на реалната изследователска работа. Неслучайно

някои от поставените цели са единствено с оглед на архивния материал и стоят като пришити. Оставам в този смисъл с впечатлението, че изследването е нагаждано според намерения архивен материал.

Бидейки абсолютен център на изследването, държавната политика не само предполага това, което докторантът определя като „задачи“, но и структурата на самия докторат и оформянето на отделните глави. С. Вучков сам ни съобщава: „Работата е разделена в три глави, обобщаващи тематично различни аспекти от държавната политика.“ Тази обърканост, какъв проблем се разглежда и какви въпроси се решават, съпътства цялата му работа. От нея, за съжаление, отсъства дори възможният любопитен фокус как дадена местна култура или традиционни групировки и лидери „одомашняват“ определени принципи на представителството, а става дума за ясно прокарване на тоталитарна политика, насочвана от центъра. На практика на множество места в текста докторантът сам ни разкрива липсата на това, за което се говори в заглавието – политическо представителство и гражданско участие (с. 59, 91–92, 166, 211, 217, 217–218, 219, 227, 245, 243, 369, 373). В крайна сметка и той разглежда случващото се като една „дресировка“ на населението да участва в „спектакъла на властта“ (с. 203). Особено крещящо е това в констатацията как решаваща се оказва промяната на приоритети в партийната политика, а не толкова някакви местни нагласи при подбора и избора на народните представители мюсюлмани (с. 215). Не по-малко очебийно е това и в наблюдението на Вучков как и предложенията, които идват от селските общински съвети, напълно се припокриват от аспектите на държавната политика по места, като целият процес се контролира от БКП (с. 241-242). И тъй като в тези констатации няма нищо изненадващо, аз лично недоумявам как се е стигнало до формулирането на темата, как тя е минала през всичките възможни звена (вече ликвидиранията катедра „Българска история и архивистика“, Факултетен съвет на Правно-исторически факултет) и как в нито един момент от работата на никой не му е хрумнало, че тя трябва да се промени, защото неадекватно формулираното заглавие не издържа на емпирията.

Тези неудачи са резултат от обстоятелството, че още в началото на работата, а очевидно и на докторантурата, въпросът за политическото представителство и гражданско участие не е бил изяснен теоретично и методологически. Аз, както и останалите членове на помощния орган (научно жури), не разполагаме с цялостната преписка по докторантурата и не мога да видя дали вече ликвидиранията с решение на Академичния съвет на ЮЗУ от 21 декември 2011 г. катедра по „Българска история и

архивистика“ е предвиждала някакво обучение в тази сфера, но то видимо е отсъствало, и то напълно. Цитирана е единствено напосоки сякаш случайно попадналата работа на Хана Питкин от втората половина на 60-те години, като е пренебрегната огромна литература по въпроса, и то във времето на електронните библиотеки и Интернет. Така стигаме до първата базисна констатация свързана с разглеждания труд – заглавието на дисертацията на Сергей Вучков е незащитимо. В труда не се говори за това, към което то насочва.

Но има и един втори проблем, също толкова сериозен. Темата е видимо недисертабилна (т.е. неподходяща за голяма монография, която да даде оригинални приноси в науката). Тя просто ще препотвърди тезите във вече направените изследвания за държавната политика (тук изключение е само частта за кинификацията, която спокойно би могла да бъде тема за статия). И наистина в доктората на С. Вучков се препотвърждават констатации вече направени от други автори – М. Груев (с. 36 и сл, 39, 49–50), Евг. Иванова (с. 280, наличие на хроничен „възродителен процес“), Л. Огнянов (с. 170 контрол на БКП над съда; с. 220 за пълната зависимост на местните органи от ОФ) и т.н. Неизненадващо на изумителен брой места в текста докторант Вучков препотвърждава тези на М. Груев – съдбата на дружба „Родина“ (с. 36 и сл.), македонизацията (с. 40–41, 269–271), ангарията при поддържане на гранични съоръжения (с. 63), държавните доставки на тютюни (с. 76), предизборната кампания и доминацията на БКП (с. 175); помаците като „правителствената зестра“ (с. 190); фактическото първо участие на жени мюсюлманки в парламентарен вот през 1945 г., а не през 1937 г. (с. 190); резултатите сред мюсюлманите на референдума, както и изборни нарушения и фалшификации (с. 193); съотношение на гласове за ОФ и ОФ опозиция в мюсюлманските села (с.196); местния вот от 1949 (с. 201); стратегии при гласуване с оглед на изселническата кампания (с. 202); ролята на образованието и пансионите (с. 259); цялостната държавна политика за произвеждане на местна интелигенция с произход от мюсюлманските среди, която да работи на място за прокарване на партийната политика (с. 273, 276); сложното взаимодействие между светско и религиозно образование в първоначалните години на комунистическата власт (с. 280); ограмителната кампания (с. 287–288 289, 293). Тези препотвърждавания – казах вече – не са чак толкова изненадващи. При наличие на сериозни изследвания с какво по-детайлното вглеждане в Западните Родопи, и то в един доста стеснен хронологически отрязък, би трябвало да промени или бъде предизвикателство към изводите на други автори и да придаде на изследването оригинален характер. Все

повече в хода на четенето става ясно, че темата не само е вече разработвана, но за огромно съжаление и привлеченият от докторанта – при това немалък, а бих казал впечатляващ – емпиричен материал е отишъл за препотвърждаване на чужди тези и му липсва оригиналността, изискваща се от академичната етика и Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). Сега остава колегите от Пловдив и Велико Търново да направят подобни проучвания за Смолянско, Кърджалийско и Ловешко-Луковитско, които да потвърдят отново и отново вече направени заключения от Л. Огнянов, М. Груев, Евг. Иванова и т.н. Те биха били приноси в краезнанието, но не и в историческата наука, и то с оглед на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ съгласно ЗРАСРБ.

Това потвърждаване непрекъснато на тезите на български автори ме насочва и към следващата ми основна забележка. В историографския преглед липсва преценка как се отнасят изследванията конкретно към темата на дисертацията. Не мога да се освободя и от усещането, че част от литературата на английски език не е консултирана въобще. В хода на изложението с нея не се влиза в никакъв диалог и дебат, дори и по проблеми, които имат пряко отношение към изследването на С. Вучков.

Както беше констатирано на предварителното обсъждане в катедра „История“ на ЮЗУ, стесняването на региона единствено до Западните Родопи, при вече съществуващи сериозни монографични изследвания за цялата страна, би трябвало да е за сметка на разширяване на хронологическите граници, което не е било сторено. При положение, че хронологическият обхват е останал стеснен, напълно непонятно е защо в историографския преглед са разгледани публикации, които въобще не се поместват в него и не го обхващат (с. 19–20, 20–21, 24). Тези изследвания трябваше най-малко да подсказват нуждата от едно чувствително разширяване на хронологическите рамки. Тази нужда личи и от многократните и почти постоянни излизания на докторанта извън заявената в заглавието хронология, като често се стига чак до 70-те и 80-те години.

Както беше посочено и в предварителното обсъждане в катедра „История“ на ЮЗУ налице са редица проблеми и с избраната структура на дисертацията. Непонятно е защо географският обхват и демографските аспекти, както и религиозната политика стоят заедно със социално-икономическата политика в една глава. Би трябвало видимо да се помисли за тяхното обособяване. Заедно с това при управление, което всячески ни демонстрира примата на политическата власт и политическото, трябва ли социално-икономическата политика и проблеми да бъдат извадени на преден план? Съзнавам, че за връзката политика – икономика – култура са налице дълги и противоречиви дебати,

особено в някои историографии, но в случая налагането на политическото в доминиран от една партия режим, преминал бързо в тоталитарен, е струва ми се, задължително. От обособяване се нуждае и темата за жените (с. 138 и сл.), при която авторът се е задоволил единствено с описание на ситуацията, но липсва задълбочен анализ, като в много други случаи.

Имам и доста конкретни допълнителни бележки, които пространството на едно становище не позволява да бъдат разгледани. Те биха могли да бъдат видени в двата протокола от катедрените съвети на катедра „История“ при ЮЗУ, на които беше разгледан трудът – първия, на който докторатът бе върнат за нанасяне на необходимите промени и за допълнително обсъждане, и второто, на което с разнопосочно и противоречиво гласуване, трудът бе придвижен към защита и административният орган (катедрата) остави практически на помощния орган (научно жури) да каже своето мнение. Прави впечатление, че двата протокола липсват от представената на първото заседание на научното жури преписка по конкурса, а и не са били изпратени на електронната поща на членовете на журито, каквато бе досегашната практика в катедрата.

Ала все пак бих споменал тези бележки в телеграфен стил – разглеждането на издаваните документи и житейски разкази като историография, а не като извор (с. 23 и сл.); напълно неубедителното цитиране с повод и без повод на станалата вече христоматийна и наистина ценна книга на Б. Андерсън за „въобразените общности“ (вж. напр. с. 51, 148); споменаването само на неубедителната и неприемана от сериозната наука у нас и в чужбина теза за „насилственото помохамеданчване“ без кратко изложение поне на аргументи и контрааргументи (с. 51); неясната за читателя връзка между новата, по-толерантна политика към мюсюлманите и тяхната религия след 9 септември 1944 г. и случаите на недоверие на мюсюлманското население към новата отечественофронтовска власт и БКП; непонятното разглеждане първо на всички избори в страната, добре документирани в историографията, и едва по-сетнешното преминаване на терена на българския Югозапад (с. 167–171); неяснотата около от една страна линията на БРП (к), която се противопоставя на стария режим, свързан в съзнанието на местното население с „царско време“ и „родинци“, а от друга , превръщането на традиционализма и патриархалните нрави в електорален резерв за ОФ опозиция; прекалено детайлните описания на организацията на избори, при които победителят е предизвестен (с. 182 и сл.); липсата на разграничение между „контрола“ на тоталитарната държава от този на всяка модерна държава и механизмите, чрез които

тя упражнява властта; липсата на отговор на въпроса при все по-засилващия се контрол от държавата над това население защо от перспективата на днешния ден като цяло оценката му за политиката ѝ – извън кампанията по смяната на имената – е по-скоро положителна? Съгласен съм, че недоверието на мюсюлманското население към модернизационната политика на държавата в Западните Родопи съпътства „колонизирането“ на селското пространство в по-ранни десетилетия и сред християнските общности (с. 255). Но точно тук текстът се нуждае от доказателства, както и от сравнителен анализ, който да отиде по-нататък. Ще кажа и още нещо. Вучков видимо не познава добре модернизационните усилия на Кемал Ататюрк, често нерядко налагани също с принуда и сила, и реакциите на местното население в модерна Турция, а това с оглед на темата му би било от полза. Само така могат да се открият модернизационни усилия, които атакуват традиционализма, но не засягат етнорелигиозната идентичност, както и такива, които са единствено първоначална стъпка към една цялостна асимилационна политика, провеждана с бруталност. Всъщност, един от основните недостатъци на дисертацията си остава липсата на ясно разграничение между *модернизация* и *асимиляция*, и в този смисъл, особено някои чужди изследователи излязоха през последните години с доста нюансирани възгледи по темата.

На редица места е налице потенциал за анализ, който не е направен, особено в полето на разкриване гледната точка на самото мюсюлманско население. Това се откроява по-ярко в кампанията за „разфереджаване“ (с. 56 и сл.); практическата съкрушителна победа на ОФ опозиция в Рибново, Буково, Филипово, Брезница, Кочан, Скребетно. (с. 197–199); опитът на Радушин Илиев в село Лъжница да пусне децата на „сунета“ срещу условието да свалят фесовете и забрадките (с. 279-280); около обилната фактология, свързана със съпротивата в Рибново срещу паспортизацията през 1953 г. (с. 134 и сл.); биографичната траектория на Юсни Имамов (с. 212-213) и т.н. Липсва също анализ на напреженията и взаимодействията между комунистическата идеология, всекидневните ценности, които култивира държавният социализъм, и битовия ислям. Повече би могло да се каже и за отгласа сред мюсюлманското население на политиката на македонизация сред българското християнско население. В този смисъл в „сборника Груев – Тепавичаров“ като че ли могат да се намерят повече данни, отколкото при Вучков, което с оглед на региона и хронологическите граници на работата е неудачно.

Време е да пристъпя и към заключението си. За да изпълня изискванията на ЗРАСРБ трябва да дам своята оценка на предложения дисертационен труд. Както вече

се спомена, налагат се следните ясни и установими факти. 1. Темата е неадекватно формулирана и заявените феномени липсват от социалнополитическата реалност в България през посочения период. 2. Налице е разминаване между заглавието и съдържанието на дисертацията. 3. Липсва теоретична и методологическа база, съотнесима към темата. 4. Хронологическите граници с оглед на регионалния и краеведчески характер на изследването са ненужно стеснени. 5. Въпреки неимоверния и впечатляващ архивен материал, вкаран в обръщение, докторантът преповтаря вече направени изводи от други автори и не отива към свои оригинални приноси. В края на държавния социализъм имаше набъбваща поредица от краеведчески изследвания. Но събирането на краеведчески материал с оглед на потвърждаване и препотвърждаване на чужди тези няма как да те направи „доктор“.

Най-вече на базата на тези констатации аз трябва да изпълня условието на чл. 10, ал. 1, изр. 2 от ЗРАСРБ. **„Чл. 10. (1) Рецензиите и становищата задължително завършват с положителна или отрицателна оценка.“** Тази положителна или отрицателна оценка трябва да бъде направена съобразно критерии, които са също ясно указани в чл. 6, ал. 3 на закона – **„Чл. 6. (3) (Нова - ДВ, бр. 101 от 2010 г.) Дисертационният труд по ал. 2 трябва да съдържа научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд трябва да показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.“**

Съобразявайки моите заключения с чл. 6, ал. 3 трябва да заявя следното:

Представеният дисертационен труд, както видяхме, НЕ съдържа „научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката.“ Тезите и заключенията на Вучков единствено потвърждават констатации, които вече са направени от други изследователи, включително и членове на това научно жури. НЕ се забелязват и изискваните от закона „задълбочени теоретични знания по съответната специалност“. Докторантът НЕ демонстрира и „способности за самостоятелни научни изследвания“, в противен случай на определен етап сам той би бил инициатор за промяна на темата и извеждането на различни проблеми и приоритети на изследването.

На базата на това неизпълнение на условията в чл. 6, ал. 3, моята оценка за дисертационния труд на Сергей Вучков съгласно изискванията на чл. 10, ал. 1, изр. 2 е категорично ОТРИЦАТЕЛНА.

Тази моя ОТРИЦАТЕЛНА оценка не означава, че Сергей Вучков не притежава заложибите като много други млади историци да стане „доктор“, а просто че поднесената продукция не ми позволява да приложа със съвест и вътрешно убеждение професионалните изискванията, и още повече законовите изисквания на чл. 6 от ЗРАСРБ. Жалко, че е пропусната възможността за развитие на един млад, талантлив колега, наш способен и трудолюбив студент! Мога само да изразя надежда, че С. Вучков ще съумее да се възползва от направените тук бележки. Но поне засега отказът му по време на двете предварителни обсъждания в катедрата и особено на първото да се възползва от каквито и да било удължения на срока с оглед подобряване на текста означава, че той самият по-скоро не е убеден в съществуването на какъвто и да било проблем. Истина е обаче, че именно тези две обсъждания в катедра „История“ на ЮЗУ доведоха до чувствително подобряване на работата.

Проблемите с дисертацията на Сергей Вучков обаче не идват на празно място. Те се дължат на претрупването от години на избора и формулирането на темите на дисертации в катедрата, най-често без каквото и да било обсъждане, формално, с електронна поща и електронно гласуване. Вучков е преминал години с темата и при категоричното бездействие на Факултетния съвет на Правно-историческия факултет (ПИФ) в периода 2008-2011 г. И това не е изненадващо. Поради механизма за подбор на членовете му там експертно мнение в направление „История и археология“ почти напълно отсъстваше и продължава да отсъства, доколкото квотата на направлението се заемаше и продължава да се заема от хабилитирани лица от други направления плюс шифъра на „помощни исторически дисциплини“. Но най-вече отговорността за споменатите сериозни неудачи трябва да се сподели от научния ръководител.

Освен този катедрен и факултетен контекст докторатът на Сергей Вучков се защитава и в един национален академичен контекст, в който „работи“ ЗРАСРБ. Всички са запознати с хлабавото прилагане на ясно указаните в закона критерии, отворените врати в технологиите по формиране на журитата и т.н. В този смисъл бидейки член на това жури, с който не е „говорено предварително“, а е наложен с гласуването на катедра „История“ при ЮЗУ, разполагам с по-голямо свобода на вътрешно убеждение при прилагането на професионалните и законови критерии. Иначе нали дори и хабилитации с продукция на същото, че и на определено по-ниско равнище от това на Вучков, минават без нито един критичен глас, било в жури, било във Факултетен съвет, във всяко висше училище в България, без нито едно дори изключение.

В този мизерен в научно отношение контекст докторант Сергей Вучков видимо се откроява с някои първоначални умения. Той демонстрира стройна мисъл, способности за отгласване от документите, а не елементарното им преразказване, характерно и за немалко доценти; видими зачатъци на анализ. На места в работата са налице и зрънца на оригинални наблюдения и констатации – около изборните комисии в парламентарните избори през 1957 г. в сравнение с местния от 1952 г. (с. 185); малобройния елит на местно равнище, който се отразява както на първоначалния подбор, така и на политиката на репресии по-късно (случая Алия Киселов от Рибново с. 233, прибягването и до хора с родословие водещо до групите на Ив. Михайлов с. 237); ясният приоритет, който властта дава на разложките пред гоцеделчевските мюсюлмани, предпочитания, които тя има от 1946 г. (с. 218); образованието в региона и неговата материална база (с.255). Още веднъж да подчертая, че страниците за кинификацията ми се струват добри и оригинални, но без да са „политическо представителство“ и „гражданско участие“, а и за кинификацията в Западните Родопи в тези 15-тина години, както вече казах, би стигнала и статия.

Накрая на това си по необходимост по-дълго от нормалните становища бих желал да цитирам и чл. 11, ал. 2 от ЗРАСРБ:

„Чл. 11. (2) За успешно защитена се смята дисертация, получила на защитата най-малко три положителни оценки, като всеки член от журито публично обявява своята оценка.“

Както е видно, законът не задължава рецензентите или авторите на становища да гласуват на второто заседание на научното жури („защитата“) по същия начин, както е в тяхната писмена рецензия или становище. В този смисъл категорично потвърждавайки моята **ОТРИЦАТЕЛНА ОЦЕНКА** за представения докторат от докторант Сергей Вучков аз си позволявам да обява окончателното си решение в края на защитата като при гласуването взема под внимание и така описания от мен институционален и национален контекст в прилагането на ЗРАСРБ.

доц. д-р Стефан Дечев

София-Лозенец

12.08. 2015